

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAHSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAHSUS TA'LIM VAZIRLIGI
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЖАҲОН ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

МАВЗУСИДАГИ RESPUBLIKA MIQËСИДАГИ ОНЛАЙН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН

МАТЕРИАЛЛАРИ

БУХОРО-2020

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ЖАҲОН ТАРИХИ КАФЕДРАСИ

**ЖАҲОН ТАРИХИНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

*мавзусидаги Республика миқёсидаги онлайн
илмий-амалий анжуман*

МАТЕРИАЛАРИ

БУХОРО – 2020

AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDAGI TO'Y,
MAROSIM VA BAYRAMLARNING JAMIYAT HAYOTIDA
TUTGAN O'RNI

Zaripov S.D.

BuxDU "Jahon tarixi" kafedrasi o'qituvchisi

To'ylar doimo xalqimiz hayotida muhim ahamiyat kasb etgan. Ajdodlarimiz quvonch-shodliklarini, bir-biriga mehr-muhabbatini to'ylar o'tkazib, elga dasturxon yozib, o'yin-kulgu uyushtirish bilan ifoda qilgan. Elga to'y berish, to'yga yetishish har bir o'zbekning ezgu maqsadi, orzusi hisoblanadi. To'y shohu-gadolar uchun birdek qadrli, e'zozli hisoblangan. Albatta, to'ylar har kimning iqtisodiy imkoniyatiga qarab nishonlangan. Xususan, podsholarning taxtga o'tirishi, biror-bir ulug'roq ishni amalga oshirishi, biron mamlakatni bosib olishi, farzandlari, nevaralarining tug'ulishi, ularning oila qurishi bilan bog'liq bo'lgan to'ylar o'tkazishni xush ko'rishgan. Bu ezgu xislatni ulug' Sohibqiron Amir Temur va uning vorislari ham xush ko'rib, ulug' tantanalarida ishtirok etganlar. Bu haqida Rui Gonsales de Klavixo "Samarqandga, Temur saroyiga qilgan kundaligi" da ko'p yozgan va shulardan biri quyidagicha bayon qilingan:

"Ulug' Amir bugun katta to'y tashkil etib, unga elchilar, ko'plab erkak va ayolar, qarindosh-urug'lar va boshqa mehmonlarni taklif etishni buyurdi. Bu g'ij-g'ij mevali, manzarali daraxtlar soya tushurib turgan juda katta bog'da edi. Bog'dagi yo'lak va so'qmoqlar to'siqlar bilan o'ralgan. Bog'da ko'plab chodir va soyabonlar tikilgan bo'lib, ular qurama usulda tikilgan shoyi mato hamda, guldor gilamlar bilan qoplangan. Bog' o'rtasida qosh shaklida juda anvoyi narsalar bilan bezatilgan bino bor. Uy ichida ko'rpa-yostiqlar taxlanadigan yoki, balandroq narsalar qo'yiladigan uchta o'rindiq, uyning devorlari va sahna, koshinlar bilan qoplangan. To'rdagi katta o'rindiqda balandligi odam bo'yi, kengligi bir yarim gaz keladigan, zarhallangan kumush xontaxta turar edi. Kimxob va shohi matolardan zarhal bilan tikilgan ko'rpachalar xontaxta oldiga qat-qat qilib qo'yilgan. Bu ulug' Amir o'tiradigan joy, devorlarga shoh pardalar tutilgan. Zarpardalar zarhal, chiroyli kumush to'qalar bilan bezatilgan. To'qalarga zumrad, marvarid va boshqa qimmatbaho toshlar o'rnatilgan. Pardalar ustidan kengligi yarim qarich keladigan shohi laxtaklar tutilgan bo'lib, ular ham parda singari qimmatbaho to'qalar bilan bezatilgan edi. Pastga egilib

turgan laxtaklar ichidagi rang-barang ipak bog'ichlar shamolda yelpinganda juda chiroyi bo'lib ko'rinadi.

Mazkur o'rindiqlarning raboq shalkidagi eshiklari oldida ham xuddi yuqoridagidek bezatilgan pardalar tutilgan. Pardalar nayzasimon yog'ochlar osilgan bo'lib, uchlaridagi katta-katta ipak bog'ichlari yerga tegib turardi. Uy sahniga gilam va kigizlar to'shalgan. Uy o'rtasida eshik, ro'parasida ikki oltin xontaxta turibdi.

Elchilarning o'z vaqtida yetib kelmaganligi, tilmochning ular bilan birga bo'lmaganligi, buning ustiga podshoh xonadonini boshqaradigan amirlarning kelmaganligi uchun podshoh mirzolaridan qattiq xafa bo'ldi... Ammo Temurbek elchilar yoniga odam yuborib, to'yga yetib kelmaganliklari uchun ularga besh qo'y va ikkita ko'zada sharob yubordi. Ushbu to'yga xotin-qizlardan tortib asilzodalargacha va boshqa ko'plab qishloqlardan iborat ko'p xalq to'plandi".

Rui Gonsales de Klavixodning bergan ma'lumotlaridan ham ayon bo'ladiki, Amir Temur ziyofatni, mehmondorchilikni, mehmonni kutib olish va kuzatib qo'yish rasm-rusumini, odatlarini a'lo darajada bilgan. Fikrimiz dalili sifatida birgina to'yga kelmaganlarga qo'y va sharob yuborilishini keltirish mumkin. Bu odat hozirgi kunda ham saqlangan. Hamon qishloqlar (ovul, mahalla) dagi qariyalar, o'zlarining uyidagi mehmonlar, xastalar, azadorlarga to'ydan oziq-ovqat, ba'zan sarpo yuboradilar.

Klavixodan tashqari Ibn Arabshoh, Ali Yazdiy, Nizomiddin Shomiy singari tarixchi olimlar ham Amir Temur va uning o'g'illari hamda nevaralari ko'plab to'ylar tahkil etganiga, to'yni quvonch va shodlik deb bilganiga qator misollar keltiradi.

Sohibqiron Amir Temur va uning vorislari davrda, bayramlardan Navro'z qanday nishonlangan degan savol hammani birday qiziqtirishi tabiiy.

Navro'z bayrami haqida gapiradigan bo'lsak, bu bayram xalqimizning ziroatchilik bilan bog'liq qadimiy ayyomidir. Arxeologlar dehqonchilikning vujudga kelishini miloddan avvalgi III ming yilliklarga borib taqalishini dalillar orqali isbotlashgan. Bundan kelib chiqadiki, Navro'z bundan besh ming yil ilgari bayram qilina boshlangan.

Zardushtiylik e'tiqodicha, ko'klam giyohlar unib, daraxt shohlari kurtak ocha boshlagach, o'sha atrofdan qora kuchlar, devlar mahv bo'lgan.

Bu hol ezgulik, bunyodkorlik kuchlarining buzg'unchi kuchlar ustidan g'alabasini anglatgan va el-ulus bu murodbaxsh kunlarni shodu xurramlik bilan kutib olishgan. O'tmishda Navro'z o'n uch kun davom etgan va bu kunlarning har biri muayyan bir bayram sifatida nishonlangan.

Navro'z 21-martdan 22-martga o'tar kechasi "Qozon to'ldi" udumi bilan boshlangan. Bu "Qozon to'ldi" an'anasi ajdodlarimizning hosildorlik bilan bog'liq qadimiy e'tiqodlari bilan uyg'undir. Qozon Navro'z bayrami pishiriqlari va shirinliklari bilan to'ldirilgan. So'ngra u musofirlar va aziz avliyolar maqbaralari qoshidagi xonaqohlar ahliga tarqatilgan.

Temuriylar davrida Navro'z tantanalari aziz avliyolar mozorlari yonida yoki keng sayillarda o'tkazilgan. Masalan, Samarqandda, Konigilda, Ko'hna tepaligida, Buxoroda, Qasri Orifondagi Bahobuddin Naqshbandiy maqbarasi yonida tashkil etilgan.

Amir Temur Movorounnahr va Xurosondagi elatlar, urug'lar, shahar va qishloq aholisi, o'troq va ko'chmanchilarni birdam qilish, markazlashgan davlatni mustahkamkash uchun xizmat qilgan har qanday ijtimoiy harakat, marosim, urf-odatlarni, jumladan, xalq ruhini ko'taruvchi bayram sayliyu, to'y-tomoshalarni qo'llab quvvatlagan. Mo'g'ullar iste'losi davrida inqirozga uchragan Navro'zni qayta tiklab, davlat miqyosidagi bayramga aylantirish harakartida bo'lgan Sohibqiron. Navro'zni Samarqand atrofidagi bog'larda (Konigil mavzesida), shahri Keshdagi Oq saroyda, Ulug' maydon sayilgohlarida, Taxti Qoracha tog'ida, Amudaryo va Sirdaryo, Zarafshon bo'ylarida, Axsikent saroyida, Qo'qon tepaligida, harbiy yurishlar paytida esa, Rum Qora bog'ida va uning ommaviy tusda o'tishiga alohida e'tibor bergan.

Bunday bayramlarga nainki, sarbozlar, lashkarboashilar, balki, o'sha atrofdagi oddiy kishilar, dehqonlar, hunarmandlar, chorvadorlar ham imkoni boricha jalb etilgan. Ya'ni, Ibn Arabshohning ta'biri bilan aytganda, bunday paytlarda "Xaloyiqqa turli-tuman o'yin-kulgu tizgini bo'shatib yuborilgan". Kosib va hunarmandlar o'z mehnati jarayonlari, mahsulotlarini tomosha shaklida namoyish etishgan. San'atkorlar tulum va niqoblardan foydalangan holda spektakllar ko'rsatishgan. Sayilgohlar va maxsus maydonlarda, kurash, chavgon, qaboq o'yin, ko'pkari, merganlik, qiz quvdi, qo'chqor urishtirish musobaqalari o'tkazilgan.

Amir Temur Navro'zni tiklash va umumxalq bayramiga aylantirish bo'yicha boshlangan harakati, Temurzodalar tomonidan davom ettirildi. Mirzo Ulug'bek davrida (1397-1447) Konigil o'lanida bayramlar, shu jumladan Navro'z ham muntazam ravishda o'tkazib turilgan. Shoir Sakkokiy o'zining Ulug'bekka atab yozilgan qasidalaridan birida, butun bir bobni Navro'zga bag'ishlagani bejiz emas. Unda, shunday satrlar bor:

Guliston ahlina bu kun erur ham iydi Navro'z,
Ular gul sochdilar, man ham keturdim xush bu halvoni.
Yoxud gul vaslalaridin tikib bir xal'ati zebo,
Bu majlisga keturmakka asli valoni.

Bu to'rtlik orqali Navro'zni nishonlanishi, tabiatni yasharish tantanalariga xos noz nematlar tortilishi, xursadchiliklar taranum qilingan.

Navro'z bayrami, Sharq xalqlarini mushtarak bir maqsad yo'lida birlashtiradigan, insonlarga ma'naviy ozuqa beradigan, baynalmilal ayyomdir. Temuriylar davrida ham bu bayran keng nishonlanib, sayqallanib, ajdodlardan-avlodlarga boyigan holda yetib kelmoqda.

АДАБИЁТЛАР:

1. Choriyev A. "Sohibqiron ma'naviyati". – T.: "Yangi asr avlodi" , 2001, 75-bet.
2. Moziydan sado. 2005 , №1, 2-bet.
3. Moziydan sado. 2005 , №1, 4-bet.

САЙФИДДИН БОХАРЗИЙНИНГ ТАСАВВУФ ТАРИХИДАГИ ЎРНИ

Норова Малика Файзуллоевна

БухДУ ўқитувчиси

Сайфиддин Бохарзий ўз ҳаёти, фаолияти ва шахсияти билан фалсафа тарихига сезиларли даражада таъсир этган буюк донишманд сифатида ислом фалсафасининг ривожланишида унутилмас ва абадий сўнмас из қолдирган.

Унинг ҳаёт йўли Мовороуннаҳрда Хоразмшоҳлар ҳукмронлигининг мураккаб даврларига қолган ҳаётининг қирқ йили

Эшкуватов Б.В. Марказий осие цивилизациясида христианлик динининг ўрни ва минтақага христианликнинг кириб келишига доир айрим мулоҳазалар.....	190
Ҳаётова Н.З. Бухоро туризмни ривожлантириш истиқболлари.....	196
Elimov L. Amir Temurning tarix shahnasiga kirib kelishi yevropalik tarixchilar nigohida	201
Ҳайдарова Ҳ. Носир Хисравнинг ахлоқий ғоялари	206
Халмаматов О.А. Туркистонда “Божхона низом”ларининг пайдо бўлиши.....	211
Турдиев Б. С. Жаҳон цивилизациясида маънавий янгиланишлар тўғрисидаги концепциялар эволюцияси.....	216
Zaripov S.D. Amir Temur va Temuriylar davridagi to‘yu, marosim va bayramlarning jamiyat hayotida tutgan o‘rni.....	222
Норова М.Ф. Сайфиддин Бохарзийнинг тасаввуф тарихидаги ўрни.....	225
Примов М. Совет даврида картография билан боғлиқ илмий ва ўқув муассасаларининг ташкил этилиши.....	230
Жамолова М. Туркистон жадидларининг сиёсий ташкилотлари тарихи: “Иттиҳоди Тараққий” дан “Туркистон миллий бирлиги” гача	235
Маматова М.Б. История чая в Англии.(XVI-XIX в.в.).....	241
Jumayeva N.A. Quyi Zarafshon vohasi dehqonchilik an`analari	244
Xasanov M. M. Reforms in the field of archival system in the republic of Uzbekistan	246
Axatov S. A. Mustafa Cho‘qay – markaziy osiyolik siyosat arbobi	253
Султонова А. Ўрта асрлар фанлар академиясининг жаҳон цивилизациясида тутган ўрни	256
Умаров Б.Б. Буюк олим Н.А.Кисляковнинг педагогик фаолиятига назар.....	260